

УДК 378

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОГО ЕМПАУЕРМЕНТУ У ФОРМУВАННІ ПЕДАГОГІЧНОЇ МАЙСТЕРНОСТІ ВЧИТЕЛІВ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ

Теличко Наталія Вікторівна
м.Мукачево

У статті розглянуто сутність емпайерменту як процесу наснаження, що сприяє збільшенню можливостей людини чи групи осіб здійснювати цілеспрямований вибір і втілювати його в бажані дії та результати. Визначено основні ознаки педагогічного емпайерменту. Аргументовано актуальність вибору цієї стратегії у формуванні основ педагогічної майстерності. Передбачається, що кожен студент при бажанні здатний отримати необхідні навички для того, щоб досягти прогресивних змін у майбутній професійній діяльності на основі прагнення до фахового зростання, отриманих знань, досвіду майстерного виконання педагогічних функцій, готовності йти на експериментування у своїх діях.

Ключові слова: емпайермент, учитель, педагогічна майстерність, стратегія життя.

Характер предметів наукових досліджень, які складаються в педагогіці, в певній мірі залежить від різноманіття завдань, що вирішуються в педагогічній практиці й у педагогічному мистецтві, хоча, як зазначають науковці, одночасно підкоряється своїй автономній логіці [5]. Наприклад, принципове значення має відмінність між тими педагогічними знаннями, які потрібні для конструювання освітньої діяльності викладача і студента в навчальному процесі ВНЗ, і тими, які використовуються при створенні нових засобів учіння і навчання. Тому існує багато істотних відмінностей у педагогічних знаннях і вміннях, обумовлених різноманітністю завдань практичної діяльності вчителя. Щоб розібратися в цьому складному переплетенні відмінностей, зв'язків і залежностей між наукою, мистецтвом і практикою в педагогіці, що знаходить відображення у педагогічній майстерності, Г. Щедровицький рекомендує хоч би у загальних рисах уявити структуру кожної із цих сфер діяльності [5, с. 32]. У контексті нашого дослідження з формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя початкових класів важливим структурним компонентом цього феномену ми вбачаємо

педагогічний емпайермент.

Аналіз наукових публікацій свідчить, що науковці розглядають сутність емпайерменту як наснаження, що сприяє збільшенню можливостей людини чи групи осіб здійснювати цілеспрямований вибір і втілювати його в бажані дії та результати [9]. Автори підкреслюють, що саме наснажені особи спроможні досягати ефективних особистісних змін шляхом мобілізації особистих ресурсів (мотивів, прагнень, навчальних зусиль, творчого підходу до вирішення професійних завдань тощо). Однак, посилена увага зарубіжних дослідників до проблеми наснаження здебільшого відноситься до дефінітивного аналізу сутності поняття «емпайермент», опису конкретних прикладів наснаження, що відбулися внаслідок реалізації тих чи інших соціально спрямованих проєктів, або ж стосуються переважно політичного аспекту наділення повноваженнями, чи особливостей використання технологій наснаження у сфері менеджменту [10; 11]. Досить ґрунтовно висвітлені теоретичні та прикладні основи емпайерменту в дослідженні Т.Сили, котра здійснила аналіз міждисциплінарного змісту категорії наснаження [7]. Водночас проблема поєднання емпайерменту з педагогічною майстерністю не знаходила висвітлення у наукових пошуках сучасних дослідників.

Емпайермент як загальна стратегія і спрямовуюча до дій філософія застосовується у будь-якій діяльності. Так, у дослідженні Н. Кривоконь, авторка доводить, що термін «емпайермент» застосовується в соціальній роботі «до способу роботи із клієнтом, що орієнтується на допомогу йому в набутті особистої, міжособистісної й політичної сили, необхідної, щоб отримати контроль над своїм життям, а також над політичними діями, організаціями й ставленням суспільства, які несприятливо впливають на його життя» [4, с. 190].

Вибір цієї стратегії у формуванні основ педагогічної майстерності передбачає, що кожен студент при бажанні здатний отримати необхідні навички

для того, щоб досягти прогресивних змін у майбутній професійній діяльності на основі прагнення до фахового зростання, отриманих знань, досвіду майстерного виконання педагогічних функцій, готовності йти на експериментування у своїх діях тощо. На нашу думку, саме аксіо-акмеологічна мотивація студентів до формування основ педагогічної майстерності тісно пов'язана з проблемою педагогічного емпвауерменту. Тому наукове обґрунтування сутності цього феномену набуває особливого значення у процесі формування основ педагогічної майстерності як мистецтва педагогічної діяльності майбутніх учителів початкових класів.

Термін «empowerment» (англ.) утворений від «empower» – уповноважувати, давати можливість та «ment» – суфікс для утворення іменника зі значенням «процес, поняття, дія») тлумачиться більшістю авторів як процес наснаження і розглядається як термін, який позначає багатомірний соціальний процес, що допомагає людині набутти здатності контролювати власне життя, актуалізувавши певні ресурси, «силу», «енергію» [4, с. 191].

Лінгвістичний аналіз слова «емпауермент», на думку Н. Кривоконь, буквально означає «надання внутрішньої сили» іншому або допуск і санкціонування іншого на використання цієї сили. Переклад терміну «empowerment» українською як «наснаження» є загальновизнаним та загальноприйнятим. Дане поняття дуже часто використовується у транслітерації «емпауермент» з різними варіантами тлумачення: «підвищення компетентності», «мобілізація потенціалу», «підвищення результативності (продуктивності)», «наділення повноваженнями», «делегування», «посилення», «набуття влади, сили» [4, с. 192].

Важливим у контексті нашого дослідження є семантичний аналіз слів, що складають основу терміну «наснаження» в україномовній енциклопедично-словниковій літературі. Так, однокорінними словами є «наснага», «снага», «наснажувати», що означають «енергію, силу (творчу), запал, натхнення, піднесення». Слово «наснажувати» тлумачиться як «запалювати, надихати (на подвиг), спонукати, кликати, насичувати, наповнювати (силою), заряджати» [2].

Російські дослідники визначають емпвауермент як спосіб роботи людини з таким відношенням до себе, що допомагає їй набутти внутрішню особисту силу в міжособистісному спілкуванні та здатність управляти своїм життям. На думку науковців, емпвауермент допомагає людині визначити ті види діяльності, в яких вона може добитися успіху. Невпевнені у своїх силах особи, починають передивлятися цю установку відносно себе і ситуацій, в яких вони опинилися, коли досягають успіху і відчуття сили. Випробувавши успіх у результаті власних дій, вони починають розуміти, що можливі зміни на краще, щоб підвищити якість свого життя і діяльності [6].

Д. Гершон і Г. Страуб визначають емпвауермент як мистецтво творити таке життя, яке людина прагне прожити; як спосіб формування життєстійкої особистості, зазначаючи, що цей аспект у діяльності призначений для людей, котрі готові вивести себе на передній край саморозвитку; як процес розвитку особи до самостійних дій [3]. Розглядаючи педагогічну майстерність як мистецтво в діяльності вчителя, педагогічний емпвауермент доцільно визначати як

прагнення і творчий підхід до професійного зростання майбутнього вчителя-майстра, його дії, спрямовані на розвиток педагогічних здібностей.

На думку Г. Щедровицького, саме педагогічна практика і педагогічне мистецтво разом створюють основу для педагогічної науки. Коли засоби, вироблені педагогічним мистецтвом, які добре «працювали» раніше, в якихось нових ситуаціях «не спрацюють», з'являється необхідність дізнатися, чому так відбувається. Саме в цьому контексті окреслюються власне наукові проблеми, що потребують вивчення, а в результаті дослідження з'являються нові наукові знання про різні аспекти навчання і виховання. Таким чином, педагогічна наука постійно виходить із «складних» ситуацій у педагогічній практиці та педагогічному мистецтві, відштовхуючись від них, створює свої наукові предмети і формує об'єкти вивчення. Але було б помилкою думати, що предметами й об'єктами педагогічної науки є предмети й об'єкти практики або мистецтва. Наука створює свої особливі, «ідеальні об'єкти», розгортання і вивчення яких підкоряється своїй власній логіці, багато в чому незалежній від запитів практики і мистецтва. Це означає, що наука теж відособлюється і стає відомою автономною сферою діяльності, що відображає зворотний вплив на практику і мистецтво і навіть управляє їх розвитком [5, с. 31].

У розробці техніки емпвауерменту для, так званої, школи самовдосконалення науковці розглядають процес досягнення певної мети як багатокроковий процес набуття особистісної сили, який призначений досягнення успіху з найменшими затратами [8]. Тому в техніці набуття особистісної сили шляхом педагогічного емпвауерменту в напрямі формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя ми акцентуємо увагу на враховуванні таких ідей:

1. Реалізація думок і прагнень студента досягти акмеологічних віх у професійній діяльності може відбуватися в результаті цілеспрямованих дій у формуванні основ педагогічної майстерності.

2. Для спрямування енергії на реалізацію дійсно бажаного (сформованого в результаті аксіо-акмеологічної мотивації) необхідно вчитися діяти впевнено і динамічно.

Найпростіша форма трансляції діяльності – це перехід з однієї виробничої структури в іншу самих людей – носіїв діяльності. Тут не виникає жодних особливих ускладнень і проблем, оскільки немає відтворення самої діяльності; складні ситуації виникають лише тоді, коли ставиться завдання дійсного її відтворення. Тому заучування зразків майстерного виконання педагогічної діяльності не приведе до очікуваного результату – високого рівня педагогічної майстерності. Необхідно у студентів сформувати ціннісне ставлення до професійного зростання і прагнення досягти вершин у професійній діяльності. Тому актуалізується використання ще однієї ідеї в розробці техніки емпвауерменту для самовдосконалення студентів у напрямі формування основ педагогічної майстерності, а саме:

3. Досягнення будь-якої мети необхідно розпочинати з планування майбутнього маршруту для педагогічного емпвауерменту, що дасть змогу діяти цілеспрямовано і раціонально, чітко визначати акмеологічні вершини у процесі оволодіння основами пе-

дагогічної майстерності, провести «інвентаризацію» своїх думок і прагнень, щоб чітко їх усвідомити, набутти впевненості, використовувати свій інтелект для розвитку особистісних сил і підтримки особистісного зростання [8].

Окреслений шлях складається з окремих етапів:

1. Накопичення інформації про сутність педагогічної майстерності.
2. Ідентифікація себе з образом учителя-майстра.
3. Визначення обмежуючих факторів, що перешкоджають процесу формування основ педагогічної майстерності під час навчання у ВНЗ.
4. Конкретизація та візуалізація уявного образу учителя-майстра та його апробація у змодельованих проблемно-професійних діалогічно-інтерактивних ситуаціях навчальної взаємодії.
5. Узагальнення набутих умінь і навичок майстерного виконання професійних дій.
6. Визначення найбільш ефективних способів підтримки набутого досвіду застосування основ педагогічної майстерності, що сприятиме формуванню особистісної сили і наснаженню у напрямі професійного зростання, тобто – педагогічному емпauerменту.

Зв'язок аксіо-акмеологічної мотивації студентів до формування основ педагогічної майстерності під час професійної підготовки у ВНЗ з педагогічним емпauerментом як процесом наснаження прослідковується у теоретичному аналізі цього феномену, висвітленому в дослідженні Н. Кривоконь. Авторка зазначає, що одним із чинників, які визначають значущість розвитку уявлень про наснаження, є врахування прагнення особистості до пошуку нового сенсу життя, інакших стратегій поведінки, коригування системи ціннісних установок за умов, коли людині доводиться опановувати новими видами поведінки та діяльності [4, с. 192]. У такому контексті процес наснаження для формування педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів може розглядатися як «поведінкова стратегія», як вектор, що визначає напрям діяльності студента для професійного зростання.

Якщо проводити паралелі між розумінням соціалізації, яка «представляє собою поступовий процес формування особистості у певних соціальних умовах» [4, с. 194] і професійною соціалізацією, що розпочинається ще під час навчання студента у ВНЗ, то спільним у цих процесів є адаптація. Саме професійна адаптація під час здобуття фахової освіти полягає в тому, що за короткий проміжок часу майбутній учитель повинен опанувати новим досвідом не лише виконання професійних дій, а й наснажитися метою досягти вершин у професійній діяльності.

Припускаємо, що створення умов для педагогічного емпauerменту спонукатиме студентів до «вибору певної стратегії поведінки, діяльності, засвоєння нових ролей, формування мотиваційної, ціннісної сфери індивіда, самоідентифікації тощо» [4, с. 194]. Саме вибір конструктивної та ефективної моделі діяльності, стратегії поведінки у напрямі формування основ педагогічної майстерності і пропонується в контексті наснаження. Причому, на думку Н. Кривоконь, методологія емпauerменту передбачає не просто формування певних дій, планів а, перш за все, – усвідомлення проблематики з боку самої особис-

тості, організацію мотивування до пошуку прийнятних шляхів вирішення ситуації («кристалізацію» мотивів), пошук і залучення ресурсів, отримання нових знань, досвіду і безпосереднє виконання запланованого шляхом взаємодії та побудови нових стосунків із оточенням [4, с. 194].

Таким чином, у процесі наснаження дії майбутнього вчителя у напрямі оволодіння основами педагогічної майстерності мають бути аксіо-акмеологічно мотивованими, усвідомленими як важливе ціннісне надбання у ході професійної підготовки, спрямованими на досягнення окреслених вершин у майстерному виконанні педагогічних функцій, такими, що засновані на сформованих переконаннях і впевненості у власних силах, передбачають використання усіх аспектів фахової підготовки (рівня знань, вияву умінь, творчості) тощо. Це передбачає посилення відчуття відповідальності студента за набуття відповідного рівня фахової підготовки в контексті опанування основами педагогічної майстерності. Відтак педагогічний емпauerмент також може розглядатися як «життєва стратегія» майбутнього вчителя, або ж стратегія його професійної соціалізації на акмеологічному рівні.

Саме поняття «стратегія життя» використовується К. Абульхановою-Славською здатність особистості поєднувати свою індивідуальність з умовами життя. Дослідниця акцентує увагу на тому, що «кожен, хто хоче свідомо будувати свій життєвий шлях, повинен ... краще пізнати себе, свої особливості. Від стихійного способу життя людина може перейти до такого, який визначатиме самостійно. Але суть цього визначення у виборі умов, спрямованості життя, у виборі тієї освіти, тієї професії, які максимально відповідали б особливостям його особи, його бажанням, його здібностям у побудові відповідної стратегії життя» [1, с. 5].

Ми адаптували основні ознаки стратегії життя людини, окреслені К. Абульхановою-Славською, до формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів початкових класів і визначити три основні характеристики цього процесу:

- 1) необхідність вибору студентами основного напрямку в професійній підготовці – опанування основами педагогічної майстерності, – головних його цілей, етапів досягнення, що потребує реалізації на практиці;
- 2) необхідність вирішення основних завдань у майбутній професійній діяльності, що потребує визначення шляхів для самореалізації, створення для цього умов;
- 3) вияв творчості на шляху поєднання своїх потреб зі своїм професійним життям у вигляді особливих цінностей – інтересах, захопленості й новому пошуку, тобто визначення певного способу майстерного виконання фахової діяльності, індивідуальної стратегії професійного життя, що визначається студентом самостійно.

Отже, формування основ педагогічної майстерності майбутніх учителів потребує їхнього наснаження, аксіо-акмеологічної мотивації до визначення фахових цінностей, цілей, прагнень для реалізації оптимальної стратегії професійного зростання, що визначається як педагогічний емпauerмент.

Перспективи подальших наукових розвідок вба-

часом в тому, щоб обґрунтувати і забезпечити ефективність упровадження системи формування педагогічної майстерності вчителів початкових класів за

допомогою використання спеціальних інноваційних методик для впровадження педагогіки емпвауерменту у вищій школі.

Література та джерела

1. Абульханова-Славская К. А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Изд-во Мысль, 1991. – 158 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. – 1736 с.
3. Гершон Д. Эмпвауермент. Искусство творить такую жизнь, какую вы хотите / Дэвид Гершон, Гейл Страуб. – М.: Сов.-амер. гуманист. инициатива / Golubka 1992. – 102 с.
4. Кривоконь Н. І. Поняття наснаження в аспекті психології соціальної роботи / Н. І. Кривоконь // Проблеми загальної та педагогічної психології: зб. наук. пр. Ін-ту психології імені Г. С. Костюка НАПН України. – К., 2011. – Т. XIII, ч. 3. – С. 190–198.
5. Педагогіка и логика / Георгий Щедровицкий, Вадим Розин, Никита Алексеев, Нелли Непомнящая. – М.: Изд. Дом «Касталь» и Школа Культурной Политики, 1993. – 416 с.
6. Работа с точками роста [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://hi-human.ru/node/21/empuwerment> – Загол. з екр. – Мова рос.
7. Сила Т. І. Міждисциплінарний зміст категорії наснаження / Т. І. Сила // Вісник Чернігівського нац. пед. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка. Серія: Психологічні науки. – 2010. – Вип. 82, Т. II. – С. 194–197.
8. Школа самосовершенствования: Техника Эмпвауермент – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nina-pukhova.narod.ru/tehnika.htm> – Загол. з екр. – Мова рос.
9. Empowerment in Practice: Analysis and Implementation / The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank. – [Електронний ресурс]. – 2007. – Stock No. 37272. – 72 p. – Режим доступу: <http://siteresources.worldbank.org/WBI/Resources>. – Загол. з екр. – Мова англ.
10. Empowerment principles of Recovery The Politics of Experience. – [Електронний ресурс]. – R.D. Laing. – 2009. – August 09. – Режим доступу : <http://spiritualrecoveries.blogspot.com>. – Загол. з екр. – Мова англ.
11. Mann H. H. Empowerment in terms of theoretical perspectives: exploring a typology of the process and components across disciplines / H. H. Mann // Journal of Community Psychology. – 2006. – Vol. 34. – No.5. – P. 523–540.

В статье рассмотрена сущность эмпвауермента как процесса воодушевления, которое способствует увеличению возможностей человека или группы лиц осуществлять целеустремленный выбор и воплощать его в желаемые действия и результаты. Определены основные признаки педагогического эмпвауермента. Аргументированно актуальность выбора этой стратегии в формировании основ педагогического мастерства. Предусматривается, что каждый студент при желании способен получить необходимые навыки для того, чтобы достичь прогрессивных изменений в будущей профессиональной деятельности на основе стремления к профессиональному росту, полученным знаниям, опыту искусного выполнения педагогических функций, готовности идти на экспериментирование в своих действиях.

Ключевые слова: эмпвауермент, учитель, педагогическое мастерство, стратегия жизни.

The essence of empowerment as a process of inspiration which promotes the increasing possibilities of a group or/and a man to make purposeful choice and realize it into desired action and results has been considered. The main attributes of pedagogical empowerment have been defined. The topicality of the bases of pedagogical mastery has been argued. It is supposed that every student having a wish is capable to get necessary skills for achieving progressive changes in the future professional activity striving for professional growth, knowledge obtained the experience of skillful fulfillment of pedagogical functions, readiness to make experiments in their action.

Key words: empowerment, teacher, pedagogical mastery, life strategy.